

- Nieuwbouw met het oog op de toekomst -

DESIGNING DOWN

Er is een tijd geweest dat het ontwerpen van een school vrijwel volledig aan de architect werd overgelaten. Deze nam kennis van de grootte en vorm van het perceel, het budget en de specifieke wensen van het hoofd van de school. Vervolgens ontstond op de tekentafel een eigen variant op het model dat al zo'n 100 jaar in zwang was. Ontwikkelingen in onderwijs en samenleving stellen vandaag de dag echter totaal andere eisen aan schoolgebouwen, vindt Ton Oudshoorn, adviseur bij KPC Groep. Hoe kun je als school een succesvol ontwerpproces aanpakken om je voor te bereiden op een kansrijke toekomst?

Veel scholen hebben in de afgelopen decennia naar gebouwelijke alternatieven gezocht, maar kwamen toch steeds uit op traditionele concepten. De meerderheid van de bestaande basisscholen bestaat dan ook nog steeds uit een aantal klassen die of in een lange rij (gangenschool) of in een rechthoek (halschool) aaneengeschakeld zijn. Alle nieuwe werkvormen – waaronder zelfstandig werken, digitale bronnen raadplegen en groepswork – vinden doorgaans in of bij dezelfde ruimte van 56 m² plaats. Daarmee krijgt de 'oude' klas een steeds multifunctionelere functie en wordt ze ook steeds minder geschikt voor eigentijds onderwijs. Deze multifunctionaliteit wordt voor veel scholen een steeds groter probleem. Nieuwbouw of grondige verbouwing is dan op den duur de enige oplossing.

Wat zijn de typische 'beginnersfouten' en valkuilen bij de start van een ontwerpproces voor een nieuw schoolgebouw?

"Veel scholen zijn bij nieuwbouw of grondige verbouwing geneigd om uit te gaan van de knelpunten in de bestaande huisvesting. De inventarisatie daarvan start meestal bij de leerkrachten en zelden bij de leerlingen, terwijl juist zij het gebouw intensief gebruiken. Resultaat: een lange lijst met wensen waarvan al bij voorbaat vaststaat dat deze binnen het beschikbare budget niet zijn te realiseren en meestal ook geen consistent geheel vormen. Het grootste bezwaar is echter dat het resultaat geen lange houdbaarheidsdatum heeft. Na de (ver)nieuwbouw kunnen andere wensen onverwacht een grotere rol gaan spelen of dwingen maatschappelijke of onderwijskundige ontwikkelingen de school om haar hele onderwijsconcept opnieuw te doordenken. De kans om opnieuw te bouwen of verbouwen is dan erg klein."

Wat is dan wel een goede methode om te komen tot een school die langdurig aan de eisen voldoet?

"Het belangrijkste uitgangspunt op weg naar een nieuwe huisvesting dient eigenlijk de toekomstige situatie zijn: welke school heb je over acht á tien jaar voor ogen? Op deze manier kun je anticiperen op te verwachten onderwijskundige ontwikkelingen. Ook al is het niet realistisch om te denken dat het complete team na de nieuwbouw of verbouwing direct met dit toekomstmodel aan de slag kan of wil, mag dit geen reden zijn om van dit model af te zien. Daarom is het verstandig goed na te denken over haalbare tussenstappen. Je zou dit 'werken van A naar B over C' kunnen noemen. A is de bestaande situatie, C de toekomstige en B is morgen, direct na de (ver)nieuwbouw."

Wat is voor leerkrachten een goed schoolgebouw?

"De koppeling leerkracht-groep-ruimte is tot nu toe een onverbreekbare eenheid gebleken in het organisatieschema van praktisch alle scholen voor primair onderwijs, ook al is de praktijk in scholen vaak heel verschillend. De laatste jaren is er echter steeds meer aandacht gekomen voor de school als professionele werkomgeving voor onderwijspersoneel. Het onderwijs liep op dit punt duidelijk achter bij andere non-profit organisaties en vooral bij bedrijven. Een goed schoolgebouw moet leerkrachten in staat stellen om zich voor te bereiden, met elkaar samen te

werken, zich te ontspannen, om contacten met mensen buiten de school te onderhouden en leerlingen te begeleiden.”

En de leerlingen: welke rol kunnen zij spelen in het ontwerpproces?

“Het zijn vooral de zichtbare activiteiten van leerlingen – zoals ontmoeten, zelfstandig werken, raadplegen van bronnen – die bepalend zijn voor de noodzakelijke ruimten. Veel ontwerpen gaan uit van activiteiten die feitelijk niet relevant zijn voor het ruimtemodel. Of een leerling bezig is met wereld- of natuuroriëntatie is op zich niet zo van belang. Wél van belang zijn de werkvormen, de werkomgeving en de samenstelling van de groep. Overigens betekent dit niet dat voor iedere werkvorm en werkomgeving een aparte ruimte gecreëerd zou moeten worden: er zijn zeker combinaties mogelijk en ruimten zullen altijd multifunctioneler zijn dan je voor ogen had.. Maar ook hier geldt: alle mogelijkheden zouden afgeleid moeten worden van een gewenste toekomstige onderwijssituatie. Met als centrale vraag : wat doen leerlingen en leerkrachten over acht à tien jaar? Op deze manier kan een huisvestingsmodel ‘van onderop’ ontstaan: designing down.”

De publicatie *Ruimte geven aan een herontwerp* biedt scholen een praktisch instrumentarium om een eigen ontwerpproces aan te pakken. De publicatie is mede gebaseerd op opgedane ervaringen bij Wittering.nl.

Voor meer informatie: Ton Oudshoorn, 073 – 6247231, t.oudshoorn@kpcgroep.nl

DESIGNING DOWN IN ZEVEN STAPPEN

Stap 1: Ontwikkelingen

Nadenken over ontwikkelingen in onderwijs en samenleving is de eerste stap in elk ontwerpproces. Elke school zal deze ontwikkelingen op haar eigen manier analyseren en wegen.

Stap 2: Uitgangspunten

Formuleren van uitgangspunten die resulteren uit de analyse en weging van de ontwikkelingen met het oog op het onderwijs op school over acht à tien jaar.

Stap 3: Activiteiten

Vaststellen van toekomstige activiteiten van leerlingen en leerkrachten: welke activiteiten wil je als school bevorderen en welke wil je terugdringen?

Stap 4: Scripts

Alle activiteiten zijn onderdeel van een onderwijsproces en vinden plaats in bepaalde volgorde en groeperingsvormen: onderwijsscripts. Een onderwijsscript geeft aan hoe de schooldagen van leerlingen en leerkrachten verlopen.

Stap 5: Werkvormen, groeperingen en tijdsverhoudingen

Standaardiseren van werkvormen die de school wil onderscheiden en aangeven welk deel van de tijd aan de verschillende genormeerde werkvormen ze wil besteden. Zo kan het aantal benodigde werkplekken voor elke soort werkvorm worden vastgesteld.

Stap 6: Ruimten

Pas zodra de stappen 1-5 doorlopen zijn, kan een voorzichtige inschatting van de benodigde ruimten worden gemaakt.

Stap 7: Vlekkenplan

Opstellen van een globaal ‘vlekkenplan’ (officieel een ‘ruimte-relatie-schema’ geheten) waarmee een architect verder kan.